

TWINTIG JAAR STRAATHOEKWERK GEZOND EN WEL, MAAR OOK VEILIG?

CIS DEWAELE

“Al is welzijn de primaire doelstelling van het straathoekwerk, toch werken we ook aan veiligheid. Helaas wordt veiligheid té éézijdig bekeken als iets wat alleen goed is voor de middenklasse”.

In den beginne

De roots van het Vlaamse straathoekwerk liggen volgens de Limburgers in Limburg. Dat komt omdat zij in 1985 een onderzoek organiseerden dat waarschuwde voor een groeiende groep jonge heroïnegebruikers en vaststelde dat deze groep nauwelijks of niet bereikt werd door de bestaande hulpverlening (Bijnens e.a., 1985). De auteurs van dit onderzoek bleven zelf niet bij de pakken zitten. Ze staken hun licht op in Nederland waar men al langer met ‘straathoekwerk’ succes boekte bij deze groep. En dus startte men ook in Limburg met een straathoekwerkproject van zes straathoekwerkers in verschillende Limburgse steden en gemeenten. Van meet af aan omschreven zij het straathoekwerk op basis van drie basisprincipes: actief, positief en integraal welzijnswerk. Hun pionierswerk bevestigde dat straathoekwerk de werkvorm bij uitstek was om groepen te bereiken die anders moeilijk of niet bereikbaar zijn. Daarom gingen niet alleen kleinere, meestal gemeentelijke initiatieven maar ook grote drughulpverleningsorganisaties mee aan de weg timmeren met het straathoekwerk. Wat meteen duidelijk maakt dat de eerste straathoekwerkprojecten ondubbelzinnig opgericht werden vanuit een kritische welzijnsvisie.

Achteraf beschouwd lagen de eerste succesverhaaltjes wel mee aan de basis van de moeilijke positie waarin het straathoekwerk terecht kwam. Toeval of niet, maar ook de start van het overlastdiscours en het daaraan gekoppelde veiligheidsdenken situeert zich in die periode (Heizeldrama, CCC, Bende van Nijvel,...). Verschillende overheden waren naarstig op zoek naar manieren om al wie overlast veroorzaakt in toom te houden. Op die manier kwam het straathoekwerk in beeld, ook al profileerde het zichzelf allerminst als overlastbestrijder. Maar omdat het bewezen had dat het de overlastveroorzakers kon bereiken, werd het gretig voor de binnenlandse kar gespannen. In 1992 kwam deze beleidsaanpak in een stroomversnelling terecht met de start van de veiligheids- en preventiecontracten. In dat nieuwe kader werden bijkomende straathoekwerkers aangenomen worden in de vijf grote steden (Antwerpen, Brussel, Charleroi, Gent en Luik) en in zeven Brusselse gemeenten. Intussen werken 73 steden en gemeenten met die federale contracten. Vanaf de jaren '90 schieten de straathoekwerkers in de grote steden als paddestoelen tussen de straatstenen, nu eens met de impliciete dan weer met de expliciete boodschap om de rondhangende (vaak allochtone) jongeren te bedwingen.

Vlaanderen volgt

De subsidiëring vanuit de federale veiligheidscontracten werd later aangevuld met andere bronnen. Het Sociaal Impulsfonds (SIF) leverde baanbrekend werk en was minder uitgesproken gericht op het bestrijden van overlast. Maar hoewel de projecten zelf een sterk welzijnsgerichte visie koesterden, moesten ze zich toch ook naar het veiligheidsdenken plooiën. Zo nam het straathoekwerk meteen veel hooi op de vork. Door zich ook te richten op de preventie van voetbalgeweld en jongensprostitutie wou men bewijzen dat geen doelgroep voor hen 'onbereikbaar' bleef. Het Heizeldrama van 1985 gaf een zetje aan de politieke aanpak van voetbalgeweld. In Gent deed de politie pogingen om het welzijnswerk ook op supportersgroepen te richten maar dat zorgde voor hachelijke situaties. Jongeren wisten niet wat te verwachten van deze sociale werkers die ook zelf op hun deontologische kwesties botsten. Daarom ging de politie zelf middelen inzetten om een straathoekwerkproject op de supporters op te richten (fancoaching).

Ook bij het werken rond jongensprostitutie in Brussel lagen incidenten aan de basis van straathoekwerkprojecten. Naar aanleiding van de straatrellen in 1991 bleek dat een aantal migrantenjongeren veel zakgeld hadden. Dit geld zou verdiend zijn door seks met blanke mannen. Een aantal welzijnswerkers voelde zich

aangesproken en stak zijn licht op bij binnen- en buitenlandse ervaringen. Ook zij ontdekken het straathoekwerk als een zeer beloftevolle werkvorm om dit fenomeen aan te pakken. Zo krijgt het straathoekwerk ook in het Brusselse (jongens)prostitutiemilieu voet aan de grond. Wat later volgen Antwerpen, Gent, Luik en Charleroi om de middelen van de toenmalige preventie- en veiligheidscontracten zinvol te kunnen besteden. Ook daar kon vanuit het straathoekwerk een nieuwe visie op het omgaan met prostitutie ontstaan. Het abolitionisme ('weg met de prostitutie') werd vervangen door een emancipatorisch denkkader waarin de gezondheid en het welzijn van de 'sekswerker' centraal kon staan. Het straathoekwerk werd synoniem van een positieve benadering van moeilijke doelgroepen.

Niet langer stempelen

Het straathoekwerk groeide op tot een tiener die ontdekte dat er nog meer op straat te rapen viel: daklozen, illegalen, vereenzaamden, en andere 'gasten'. Want binnen het straathoekwerk worden cliënten steevast gasten genoemd. De sterke gerichtheid op specifieke doelgroepen werd in vraag gesteld. Men ondervond dat een té strakke doelgroepenbenadering stigmatiserend kan werken. Rondhangende jongeren, hooligans, prostituées, ... worden bestempeld als de eeuwige veroorzakers van overlast. Die associatie dreigde de positieve benadering van het straathoekwerk onder de mat te vegen. Vandaag kiest het straathoekwerk voor een andere doelgroepenomschrijving: "Het straathoekwerk werkt met mensen en groepen die sociaal overbodig zijn of zich zo voelen. Ze zijn geïsoleerd en eenzaam, ze worden genegeerd, ze zijn niet van tel en hebben het gevoel dat de wereld goed, en zelfs beter, zou draaien zonder hen." (Vlastrov, 2005a). Zo werd ook de missie duidelijker: een brugfunctie vervullen tussen de mensen die systematisch uitgesloten worden en de maatschappij.

Alleen met een positieve benadering van deze mensen kunnen we hen steunen in het opnemen van hun maatschappelijk engagement. In onze huidige profilerings teksten bekennen we die kleur. "Het straathoekwerk is een laagdrempelige professionele werkvorm van aanwezig zijn waarbij het respect voor de vragen, behoeften, waarden en de eigen verantwoordelijkheid van de doelgroepen de norm is." (Vlastrov, 2005b). De focus ligt dan niet meer op het veroorzaken van overlast. In de plaats daarvan komt het centraal zetten van de dynamiek tussen de gast en de maatschappij (of het ontbreken daarvan). Of deze groepen in feite al dan niet overlast veroorzaken, dat wordt in het midden gelaten. Indien dit zo zou

zijn, dan wordt de verantwoordelijkheid daarvoor niet alleen bij de gast gelegd. Alleen als een maatschappij inspanningen levert om iedereen in het lokale samenleven te betrekken, kan men verwachten dat mensen gemotiveerd worden om hun verantwoordelijkheden ten aanzien van de samenleving op te nemen.

Een verkenningstocht

Straathoekwerkers zoeken de doelgroepen op in hun ‘eigen’ milieu: de ‘vindplaatsen’. Mogelijke vindplaatsen zijn: de straat, pleintjes, cafés, vzw’s, wassalons, bij gasten thuis... Door daar veelvuldig aanwezig te zijn, kan de werker contact leggen met de gasten. Dit proces neemt veel tijd in beslag. Afstappen op je gasten en je voorstellen is onvoldoende om een relatie aan te gaan. Het is het veelvuldig rondhangen en contact houden dat ervoor kan zorgen dat een vertrouwensrelatie groeit. Deze kennismaking duurt 6 à 12 maanden. Een periode waarin de buitenwereld het werk van de straathoekwerker nauwelijks kan inschatten. Het lijkt of de werker maar een beetje rondlummelt, een babbeltje doet en na het kloppen van de uren rustig huiswaarts keert. Maar deze periode is onmisbaar voor het uitbouwen van een professionele werking. Het levert een genuanceerd beeld van wat zich ter plekke afspeelt. Zo is het onder meer belangrijk aandacht te hebben voor het referentiekader van de gasten. Goed straathoekwerk is de buurt leren kennen zoals ze door de gasten zelf ervaren wordt. Het onbevooroordeeld naar mensen toestappen geeft de werker en de gast de kans een onvoorwaardelijke relatie aan te gaan. Dat is de kracht van het straathoekwerk. Door zich letterlijk in de leefwereld van gasten onder te dompelen en deze leefwereld als uitgangspunt voor alle contacten te gebruiken, vallen de drempels tussen de gast en de straathoekwerker weg. Op die manier bereiken straathoekwerkers ook mensen die er op één of andere manier niet in slagen aan te sluiten bij maatschappelijke voorzieningen.

Dat opent ook kansen voor een integrale aanpak die een mens niet als een optelsom van problemen ziet. Integraal duidt hier op het verlangen van elke mens om als volwaardig aanzien te worden en niet als een geheel van op te lossen problemen. Elke persoon heeft zijn of haar eigen mogelijkheden en tekortkomingen en alleen het aangesproken worden op zijn of haar mogelijkheden maakt de tekortkomingen bespreekbaar. Louter focussen op problemen leidt tot categoriseren van personen. Werken met de krachten van mensen en het openstaan voor hun positieve verhalen zorgt voor een andere hulprelatie. De straathoekwerker staat open voor de verhalen van de gast, of deze nu positief of negatief zijn. Op die

manier is ook voor de gast duidelijk dat hij geen probleem moet hebben om een straathoekwerker aan te spreken. De uitgebreide kennismaking geeft ook een volledig zicht op de hele wijk, de peers, de familie...

Positief en structureel

De nadruk ligt op het exploreren en hanteren van groeikansen van de gast. Dit betekent dat hij of zij in alle aspecten aanvaard wordt: handelingen, taal, houding, waarden en normen,... Dat houdt geen goedkeuring in. Het betekent wel dat de waarden en normen van de doelgroep aanvaard worden als een eigen keuze die respect verdient. Gasten dragen zelf verantwoordelijkheid voor de keuzes die ze maken. Zo wordt elk thema bespreekbaar en kan men zijn verhaal doen zonder dat er gevreesd moet worden voor een veroordeling. De straathoekwerker gaat daarbij geen confrontatie uit de weg. In een eerlijk gesprek plaatst hij zijn waarden en normen naast die van de gast. We noemen dat de spiegelfunctie van de straathoekwerker die reflectie stimuleert. Belangrijk is dat de gast zich in een veilige situatie voelt: het gesprek gebeurt in zijn of haar milieu, de werker legt geen voorwaarden op, heeft niets te verdedigen en bevindt zich in een gelijkwaardige positie met de gast. Dat schept mogelijkheden tot een eerlijke confrontatie waarin moeilijke thema's hard gesteld en diepgaand bediscussieerd kunnen worden. Zo kunnen de gasten leren omgaan met hun verantwoordelijkheden en keuzes.

Waar al het voorgaande betrekking heeft op het werken met de gast zelf, gaat onze keuze om structureel te werken over het opbouwen en gebruik maken van een netwerk. Enerzijds is dit een kwestie van de vinger aan de pols te houden. Door dagdagelijks aanwezig te zijn weet het straathoekwerk wat er leeft op straat, wat de problemen zijn en waar de lacunes zich bevinden. Anderzijds nodigt het straathoekwerk uit tot het ontwikkelen van andere aangepaste methodieken op maat van de doelgroep. Vanuit signalen van het straathoekwerk konden met medewerking van verschillende lokale partners nieuwe initiatieven ontstaan (inloophuizen, spuitenruilprojecten, internet- of chatboxhulpverlening...). Deze signaalfunctie wordt tot op vandaag onvoldoende onderkend, door onszelf, maar ook door de welzijnssector en de overheid. Dat het straathoekwerk zelf op dit moment meer erkenning krijgt is een goede zaak. Nu is het onze taak ook onze signaalfunctie nog meer in de verf te zetten om onze stem serieus te laten nemen.

Onvoorwaardelijke presentie

Het straathoekwerk ontstond omdat bepaalde groepen en/of individuen niet (meer) bereikt worden door de maatschappelijke voorzieningen. De oorzaak hiervan valt niet éénduidig vast te stellen. Verantwoordelijkheden liggen zowel bij de cliënt als bij de voorzieningen. De vraag is wel of we van cliënten kunnen verwachten dat zij zelfstandig drempels kunnen overstappen. Stel dat ze dat inderdaad kunnen, zijn er dan redenen om over 'cliënten' te spreken? Het zijn de meest kwetsbare groepen die over de minste sociale vaardigheden beschikken om hun weg te vinden en om zich te houden aan de gestelde voorwaarden voor hulp en bijstand. De laatste jaren merkt het straathoekwerk meer en meer dat net deze mensen overal uit de boot vallen. Licht dit aan het feit dat met deze cliënten moeilijker vorderingen kunnen geregistreerd en bewezen worden? Vragen deze mensen meer tijd dan nu beschikbaar is? Of zijn ze echt 'onverbeterlijk'? Het straathoekwerk beantwoordt deze vragen niet maar wil ze wel levendig laten stellen. Een maatschappij kan beoordeeld worden aan de manier waarop zij met haar meest overbodige mensen omgaat. Als hulp aan voorwaarden gekoppeld wordt en mensen kunnen niet aan deze voorwaarden voldoen, dan worden zij in feite afgeschreven. Daar mag wat kritischer op gereageerd worden.

Het straathoekwerk is goed geplaatst om ook vragen te stellen bij de beoordeling van hulp in termen van meetbare efficiëntie. Want wat doen we met hulp aan mensen waarvan de resultaten moeilijk in meetbare effecten uit te drukken vallen? Zelf ervaart het straathoekwerk dat het onvoorwaardelijk aanwezig zijn voor mensen vruchten afwerpt. Maar is dat ook aantoonbaar? Cijfermatige registraties schieten te kort om veranderingen in de levensloop van mensen op te meten. Experimenten met dagboekverslagen zijn beloftevol, maar alleszins minder praktisch met het oog op een snelle en hapklare verwerking. De vraag is of het 'louter aanwezig zijn' in de hulpverlening de ruimte krijgt die het verdient. Eerder dan een techniek of een methodiek, zou het een onvoorwaardelijk vertrekpunt moeten zijn (Baart, 2001). Indien een intakeprocedure zo uitgebreid wordt dat de tijd voor het werkelijke verhaal van de cliënt gereduceerd wordt tot enkele minuten, dan haken mensen af (zowel cliënten als hulpverleners). Is er nog tijd voor het verhaal van de cliënt? Valt een mens te omschrijven in afgebakende problemen met daaraan gekoppelde oplossingstrajecten? Het straathoekwerk stelt daar vragen bij.

Mee sleutelen aan veiligheid

Bijna 80% van de straathoekwerkers wordt betaald via de veiligheidscontracten en bovendien werken we vooral met die groepen die als ‘overlastveroorzakers’ beschouwd worden. Logisch dus dat het straathoekwerk groeide in een opvoedingsmilieu waar de spanning tussen welzijn en veiligheid voortdurend te snijden is. Op het verjaardagsfeest van het straathoekwerk verklaarde voormalig minister van Binnenlandse Zaken en huidig Leuvens burgervader Louis Tobback onomwonden dat de oplossing voor het grijpen ligt: de Vlaamse minister voor Welzijn moet haar verantwoordelijkheid opnemen en het straathoekwerk overnemen van de federale regering. Is dat inderdaad wenselijk? De primaire doelstelling van het straathoekwerk is welzijnsbevordering, maar we dragen ook bij tot meer veiligheid. Maar veiligheid wordt éézijdig bekeken als iets dat goed is voor de middenklasse. De groepen waarmee het straathoekwerk werkt zijn zelf slachtoffer van onveiligheid. Als woonzones waar (illegaal) getippeld wordt, gebukt gaan onder verkeersoverlast en agressieve klanten, dan zijn ook de prostitué(e)s zelf daar het slachtoffer van. Een werkvorm die deze mensen een luisterend oor biedt en hun belangen behartigt, is dus een werkvorm die aan veiligheid werkt.

Het straathoekwerk wil daarom zijn stem laten horen in het veiligheidsdebat omdat het daarin naast repressieve maatregelen ook een welzijnsgerichte aanpak wil versterken. Veel mensen voelen zich niet meer betrokken bij de samenleving. Het geloof in zichzelf en in de positieve kanten van de samenleving is weg en dat is een voedingsbodem voor gevoelens van overbodigheid, depressie, wraak. Deze bevolkingsgroepen worden zowel ‘dader’ als ‘slachtoffer’ van overlast en onveiligheid. Jongeren die door de samenleving niet meer aanvaard worden, zorgen niet alleen voor overlast en onveiligheid, maar moeten zelf ook overleven op plaatsen waar zij makkelijker slachtoffer worden van onveiligheid. Straathoekwerkers trekken de straat op om met deze mensen contact te zoeken. Niet om meteen hun problemen te gaan oplossen, wel om ‘present’ te zijn. Mensen krijgen bij straathoekwerkers de mogelijkheid om hun verhaal te doen, hun pijn te tonen, om op te scheppen over hun daden, ... Zo kunnen ze van tel zijn, erbij horen. Dat contact kan leiden tot een aanpak van bepaalde problemen. Maar eerst is er gewoon aanwezigheid. Door hen opnieuw te betrekken bij de samenleving, kunnen zij weer op hun verantwoordelijkheden aangesproken worden. En op die manier verhoogt het werken aan welzijn ook de veiligheid.

Alert bij feest en jubel

Het straathoekwerk heeft een eigen visie in het veiligheidsdebat en mag die uitdaging niet uit de weg gaan. Maar het zou van naïviteit getuigen om blind te zijn voor de risico's die daaraan verbonden zijn. De finaliteit van straathoekwerk is en blijft 'welzijn'. Na de recente opstoot van rellen bij onze zuiderburen werden we uitgenodigd bij de premier. Want het straathoekwerk had zo'n rellen in België voorkomen en dat verdiende een pluim. Vanuit het perspectief van het straathoekwerk maakten we daarvan gebruik om de aandacht te trekken op de kwetsbare positie van onze gasten. Naast overlast en onveiligheid komt dan die welzijnsproblematiek onder de aandacht in een positiever klimaat. De pluim hoort daarom op de hoed van de werkers die toen constant aanwezig waren bij die groepen die niemand anders bereikte. De premier erkende meteen het straathoekwerk als welzijnsmethodiek met neveneffecten op het gebied van veiligheid.

Voor koorddansers blijft voorzichtigheid geboden. Hoe doorslaggevend zal de pluim zijn bij het toekennen van bestaansrecht en middelen? Zal het straathoekwerk dan toch weer moeten aantonen dat ze de ergernissen van hardwerkende burgers voorkomen hebben?

We zullen op onze hoede moeten blijven voor een te dominant veiligheidsdenken, want anders zagen we de tak af waarop we zelf zitten. Het straathoekwerk kan (en wil) niet bewijzen dat het overlast heeft voorkomen. Als het zich te sterk laat inpakken in het veiligheidsdenken, kan haar bestaansrecht in twijfel getrokken worden omdat er op korte termijn allicht meer adequate technieken of methodieken te vinden zijn om overlast te bestrijden. Of men zou middelen aan het straathoekwerk kunnen onttrekken indien er zich minder overlastproblemen voordoen. In alle duidelijkheid: het straathoekwerk valt niet samen met de bestrijding van overlastproblemen (tenzij onze doelgroep er zelf slachtoffer is). Overlast wijst niet noodzakelijk op de aanwezigheid van restgroepen. En het ontbreken van overlast wil daarom niet zeggen dat er geen restgroepen kunnen zijn. We zien een oplossing voor dit spanningsveld in de inbedding van het straathoekwerk in het algemeen welzijnswerk. Wat de doelstellingen betreft zit het straathoekwerk daar zeker op zijn plaats. Onder deze noemer is duidelijk verantwoord waarom het straathoekwerk in een bepaalde wijk nodig is ook als er van overlast geen sprake is.

Deze inbedding zorgt ook voor een beter contact met het lokale sociale netwerk. Maar het mag niet beletten dat het ook na twintig jaar duidelijk kan profileren. Toen Jezus twintig was, had hij al een vechtpartij in de synagoge achter de rug.

De tijd dat het straathoekwerk zich weerbarstig en weinig communicatief gedroeg is ook voorbij. Elk kind heeft recht op zijn puberteit. Nu is het tijd voor dialoog. Jezus heeft zijn 33e gehaald. Wij zoeken wat langer door te gaan.

Cis Dewaele is coördinator van het Vlaams Straathoekwerk Overleg (Vlastrov) en bereikbaar via cis.dewaele@steunpunt.be

Bibliografie

Bijnens, J., Nielandt, B. en Hauglustaine, A. (1985), Probleemgebruikers van harddrugs: onderzoek naar de aantallen en kenmerken van probleemgebruikers in

Limburg 1984-1985, Hasselt, CAD

Baart, A. (2001), Een theorie van de presentie, LEMMA BV Utrecht, 2001

Visietekst Vlastrov (2005a), Doelgroep straathoekwerk, maart 2005

Visietekst Vlastrov (2005b), Straathoekwerk en Vlastrov, definitie en missie, maart 2005